

سرشناسه:	نصیری، محمد، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور:	تاریخ تحلیلی صدر اسلام / محمد نصیری؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر:	قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری:	۳۲۰ ص.
فروست:	مجموعه تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی؛ ۴۳.
شابک:	978 - 964 - 531 - 422 - 2
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
موضوع:	محمد ﷺ، پیامبر اسلام؛ ۵۳ قبل از هجرت - ۱۱ ق.
موضوع:	اسلام - تاریخ - از آغاز تا ۶۱ ق.
موضوع:	عربستان - تاریخ
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها.
شناسه افزوده:	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی.
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف.
رده‌بندی کنگره:	BP ۱۴ ت ۶ ن ۲۳ ۱۳۰۱
رده‌بندی دیوپی:	۱۹۱/۶۰۳
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۱۹۰۷۷۳۸

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفکس واحد ارزیابی علمی: ۷۷۴۹۹۱۹ - ۷۵۱۰۲۵۱

صندوق پستی: ۶۱۷۳ - ۳۷۱۵۵

پست الکترونیکی: arzyabi@maaref.ac.ir

تاریخ تحلیلی صدر اسلام

(ویراست دوم)

www.ketab.ir

دکتر محمد نصیری

عضو هیئت علمی دانشگاه ادیان و مذاهب

معادفا

مجموعه تاریخ

۴۳

تاریخ تحلیلی صدر اسلام

نویسنده: دکتر محمد نصیری

تدوین: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها

معاونت پژوهشی دانشگاه وارف اسلامی

ناشر: دفتر نشر معارف

بازبین نهایی: سید سعید روحانی

صفحه آرا: سید سعید روحانی

چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۱ / ۱۰۰۰۰ نسخه

قیمت: ۵۸۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۱-۴۲۲-۲

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز بخش:

مدیریت بخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و نمابر ۷۷۴۰۰۰۴
فروشگاه شماره یک (پاتوق کتاب): قم، خیابان شهدا، روبه‌روی دفتر مقام معظم رهبری، تلفن ۷۷۳۵۴۵۱
فروشگاه شماره دو (پاتوق کتاب): تهران، خیابان انقلاب، چهار راه کالج، جنب بانک ملت، پلاک ۷۱۵؛
تلفن ۸۸۹۱۱۲۱۲؛ نمابر ۸۸۸۰۹۳۸۶

نشانی الکترونیکی: E-mail: info@ketabroom.ir؛ پایگاه اینترنتی: www.ketabroom.ir

سخن مرکز

سخن از اعتبار و ارزش تاریخ و میزان تأثیر آن بر زندگی فردی و جهت‌گیری‌های اجتماعی و نیز امکان بهره‌گیری از آن در سامان بخشیدن به زندگی حال و آینده انسان، سخن تازه‌ای نیست؛ چنانکه نقش فرازمند دانستنی‌های تاریخی در فهم و دریافت بسیاری از علوم و معارف دیگر نیز نیازمند گفتگوی فراوان نمی‌باشد.

آنچه در این میان اهمیت فراوان دارد از یک‌سو توجه به برخی برهه‌های تاریخی، جریانات و پدیده‌های خاص است که در بستر زمان‌های بسیار دور پدید آمده، اما همواره و تاکنون بر شکل‌گیری حوادث بعدی برآمده اندیشه‌ها، ساخت‌وساز فرهنگ‌ها و آداب و سنن، پیدایش فرق و مذاهب و جنبش‌های فکری و نظریه‌ها تأثیر گذاشته است. از سوی دیگر توجه به اسلام و تاریخ آن، رکن اصلی تربیت ۱۴۰۰ ساله ایرانی است. تاریخ صدر اسلام با چنین نگاهی اهمیت دوچندان می‌یابد و به میزان که بتوان به سرچشمه نزدیک و منابع و متون اصلی برسید، زلالی و سودمندی بیشتری را می‌توان امید داشت.

امیرمؤمنان علی علیه السلام در خطبه شانزدهم نهج البلاغه می‌فرماید:

شخصیت خود را در گرو آنچه می‌گویم قرار می‌دهم و ضمانت آن را به عهده می‌گیرم: بی‌گمان هرکس به روشنی از پیشامدهای تاریخی و فرجام امت‌ها عبرت گیرد و پیوسته آنها را در نظر داشته باشد، ژرف در آنها بنگرد و سنن و قوانین آن را دریابد، واقع‌بینی و پرواداری او را از غلتیدن در جایگاه‌های هلاکت‌بار باز می‌دارد.

مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی سابق بعد از تجدید نظر در سرفصل‌های دروس

معارف اسلامی براساس نیازسنجی دانشجویان و صاحب‌نظران و تبدیل درس تاریخ اسلام به سه عنوان تاریخ صدر اسلام، تاریخ امامت و تشیع و تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، متن پیش‌رو را برای عنوان نخست، تقدیم می‌کند.

با تشکر از نگارنده محترم جناب آقای دکتر محمد نصیری (رضی) و همه عزیزان یاور، امید است استادان محترم درس تاریخ اسلام و دیگر اندیشمندان گران‌قدر و دانشجویان عزیز با نظرهای عالمانه و انتقادات و پیشنهادهای خود، ما را در دستیابی به متن درسی کم‌نقص و دلخواه یاری نمایند.^۱

دانشگاه معارف اسلامی

معاونت پژوهشی

www.ketab.ir

۱. هرچند متن قبلی کتاب براساس سرفصل‌های جدید و با اعمال نظرها و پیشنهادهای متخصصان و اساتید درس تاریخ اسلام دانشگاه‌ها که از طریق برگزاری جلسات نقد، انتشار در جراید و یا ارسال به معاونت پژوهشی دانشگاه رسیده، منتشر و در اختیار دانشجویان این درس قرار می‌گرفت، با این حال تجدیدنظر مجدد، مفید دانسته شد و نگارنده محترم با عطف توجه به نقدهایی که تاکنون رسیده است، اشکالات احتمالی را برطرف و نکات سودمندی را بدان افزوده است.

فهرست مطالب

مقدمه

(۱۶-۱۳)

فصل اول: مباحث مقدماتی تاریخ

(۴۸-۱۷)

۱۷	واژه‌شناسی تاریخ
۱۸	تاریخ نقلی
۱۹	تاریخ علمی
۱۹	علمیت، اعتبار و حایة تاریخ
۲۳	فلسفه تاریخ، سنن و عوامل متحرک آن
۲۵	برای مطالعه بیشتر
۲۵	فلسفه تاریخ
۲۷	اهمیت و ارزش تاریخ اسلام
۲۸	تاریخ‌نگاری و اهتمام مسلمانان به آن
۳۴	برای مطالعه بیشتر
۳۴	برخی از مشهورترین مورخان مسلمان
۳۷	مورخان معاصر
۳۸	آسیب‌شناسی تاریخ اسلام و منابع آن
۴۰	اصول و قواعد عام تاریخ‌نگاری با تکیه بر ارزش‌های اسلامی
۴۱	معنا و پیشینه شرق‌شناسی
۴۲	خاستگاه خاورشناسی
۴۶	پرسش‌ها
۴۶	فعالیت‌های علمی
۴۷	منابع برای مطالعه بیشتر

فصل دوم: جهان در آستانه بعثت

(۸۰-۴۹)

۴۹	ضرورت بحث
۴۹	الف) موقعیت جغرافیایی

۵۲	برای مطالعه بیشتر
۵۴	ب) وضعیت سیاسی جزیره العرب
۵۶	ج) فرهنگ و آداب و رسوم
۵۷	د) زنان و نظام خانواده
۶۲	ه) وضعیت اقتصادی
۶۳	و) اوضاع دینی
۶۵	برای مطالعه بیشتر
۶۵	تقدم تاریخی توحید یا شرک و بت پرستی
۶۷	تاریخ جاهلیت و مفهوم آن
۷۲	امپراتوری ایران در عصر ساسانیان
۷۲	الف) حکومت و سازمان جامعه
۷۳	ب) نظام خانوادگی و حقوق زن
۷۴	ج) وضعیت مذهبی
۷۵	امپراتوری روم شرقی
۷۶	الف) وضعیت دینی
۷۸	ب) نظام طبقاتی
۷۹	پرسش ها
۷۹	فعالیت های علمی
۸۰	منابع برای مطالعه بیشتر

فصل سوم: تاریخ پیامبر اسلام ﷺ؛ ولادت، بعثت و دعوت

(۸۱-۱۲۰)

۸۱	کودکی و نوجوانی
۸۴	کلید شخصیت محمد ﷺ در نوجوانی و جوانی
۸۵	جوانی
۸۶	ازدواج
۸۸	آغاز رسالت
۹۰	برای مطالعه بیشتر
۹۰	افسانه های درباره اولین وحی و آغاز بعثت
۹۳	دعوت خصوصی - پنهانی و تبلیغ عملی
۹۴	سه مسلمان نخست و جهت گیری اجتماعی دعوت
۹۶	انذار خویشان وندان و دعوت آشکار

دعوت عمومی و آغاز صفبندی موحدان و مشرکان در مکه	۹۷
علل مخالفت با اسلام	۹۹
اقدامات مشرکان	۱۰۱
شگردهای مسالمت آمیز	۱۰۱
نیرنگ‌های مردم فریب و مجمع تهمت هماهنگ	۱۰۳
اقدامات علیه بنیان فکری نهضت	۱۰۵
اقدامات علیه حامیان نهضت	۱۰۶
انزوای سیاسی و محاصره اقتصادی	۱۱۰
راز دلدادگی خدیجه	۱۱۳
توفیق دعوت در مکه و زمینه‌های هجرت به مدینه	۱۱۴
آخرین توطئه و هجرت پیامبر ﷺ به مدینه	۱۱۷
پرسش‌ها	۱۱۹
فعالیت‌های علمی	۱۱۹
منابع برای مطالعه بیشتر	۱۱۹

فصل چهارم: تاریخ پیام اسلام ﷺ؛ هجرت و حکومت

(۱۲۸-۱۲۷)

هجرت و نقش دینی، اجتماعی و سیاسی آن	۱۲۱
تأسیس ملت و گسترش اسلام	۱۲۴
وحدت جامعه در سایه پیوند معنوی افراد	۱۲۶
همزیستی مسالمت آمیز در قالب نخستین قانون اساسی	۱۲۷
جهت‌دهی تدریجی مناسبات اقتصادی به سوی عدالت	۱۳۱
ماهیت جنگ‌های پیامبر ﷺ	۱۳۲
پیامبر ﷺ و بسیج نیروها	۱۳۵
تدابیر جنگی	۱۳۵
الف) فرماندهی هوشمندانه پیامبر ﷺ	۱۳۶
ب) روحیه ایمانی و جنگاوری مجاهدان	۱۳۷
ج) رعایت عدالت در جنگ با دشمن	۱۳۷
حضرت محمد ﷺ و مخالفان	۱۳۸
یهودیان	۱۳۸
جریان نفاق و منافقان	۱۴۰
برای مطالعه بیشتر	۱۴۴

۱۴۴	علل و اسباب درگیری و جنگ‌های پیامبر ﷺ
۱۴۹	اعلام جهانی رسالت
۱۵۰	نامه به خسرو پرویز
۱۵۱	نامه به قیصر روم
۱۵۲	ایمان به راه راستین (مباهله)
۱۵۳	فتح مبین و عفو عمومی
۱۵۴	حج براءت و حج ولایت
۱۵۵	واپسین حج یا حج ولایت
۱۵۹	اصول، شیوه‌ها و اهداف حکومت حضرت محمد ﷺ
۱۶۳	علل و عوامل گسترش اسلام
۱۶۴	قرآن کریم و گسترش اسلام
۱۷۰	سیره، سیمای اخلاق پیامبر اکرم ﷺ و گسترش اسلام
۱۷۱	جلوه‌هایی از اخلاق خاتم النبیین ﷺ
۱۷۷	پرسش‌ها
۱۷۷	فعالیت‌های علمی
۱۷۸	منابع برای مطالعه بیشتر

فصل پنجم: از سقیفه تا قتل عثمان

(۲۱۴-۱۷۹)

۱۷۹	مقدمه: سرشت حق جوی انسان
۱۸۵	اصرار پیامبر ﷺ بر اعزام سپاه اسامه
۱۸۷	بروز شکاف‌ها
۱۸۸	جریان سقیفه و شکل‌گیری خلافت
۱۸۸	خلافت ابوبکر (۱۳ - ۱۱ ق.)
۱۹۱	جنگ‌های رده و واقعیت از دین برگشتگان
۱۹۲	گذر از در خانه فاطمه ﷺ
۱۹۳	فدک نمادی از معنایی عظیم
۱۹۷	خلافت عمر بن خطاب (۲۳ - ۱۳ ق.)
۱۹۹	انگیزه‌ها و اسباب فتوحات
۲۰۱	علل و اسباب فتوحات
۲۰۷	ممنوعیت نگارش احادیث
۲۰۸	خلافت عثمان (۳۵ - ۲۴ ق.)

۲۱۰	کارگزاران خلفا
۲۱۰	الف) کارگزاران ابوبکر
۲۱۰	ب) کارگزاران خلیفه دوم
۲۱۱	ج) کارگزاران خلیفه سوم
۲۱۲	برای مطالعه بیشتر
۲۱۲	اختلاف مصحف‌ها
۲۱۳	پرسش‌ها
۲۱۳	فعالیت‌های علمی
۲۱۴	منابع برای مطالعه بیشتر

فصل ششم: نگاهی به حکومت امام علی بن ابی‌طالب (ع)

(۲۱۵-۲۵۶)

۲۱۵	امام علی (ع) همراه با پیامبر (ص)
۲۱۷	امام علی (ع) و خلقای به گناه
۲۱۸	برای مطالعه بیشتر
۲۱۸	امام علی (ع) وفاداری خلل‌ناپذیر و صلوات اسلام
۲۲۴	مهم‌ترین فعالیت‌های امام (ع) در دوران خلافت
۲۲۵	گفتمان سقیفه
۲۲۶	عهدنامه جانشینی
۲۲۷	شورای شش نفری تعیین خلیفه
۲۲۹	به حکومت رسیدن علی (ع)
۲۳۲	برای مطالعه بیشتر
۲۳۲	دانش سیاسی امام علی (ع)
۲۳۵	موانع و مشکلات حکومت علی (ع)
۲۳۶	۱. ناعدالتی اقتصادی
۲۳۶	۲. نابسامانی اجتماعی
۲۳۷	۳. انحراف‌ها و بدعت‌ها
۲۳۸	۴. رفاه‌گرایی و تضعیف ارزش‌های دینی
۲۴۱	علل ناخشنودی از حکومت علی (ع)
۲۴۵	سیره علی بن ابی‌طالب (ع) و سیمای حکومت علوی
۲۵۲	وصیت‌نامه امام علی (ع)
۲۵۵	پرسش‌ها

۲۵۵	فعالیت‌های علمی
۲۵۵	منابع برای مطالعه بیشتر
فصل هفتم: امام حسن و امام حسین علیهما السلام و مقتضیات زمان	
(۳۰۴-۲۵۷)	
۲۵۷	مقدمه
۲۵۸	نرمش قهرمانانه امام حسن علیه السلام
۲۵۹	زمینه‌های «آتش‌بس»
۲۶۱	صلح یا تغییر سنگر مبارزه
۲۶۴	مقایسه دورویه یک رسالت
۲۶۵	مقایسه دوستان و یاران دو امام
۲۶۵	وضع دشمنان دو امام علیهما السلام
۲۶۷	مباهله، آستای جون غدیر
۲۷۱	امام حسین علیه السلام و مدد بازگشت حکومت به صالحان
۲۷۱	امام حسین علیه السلام پیش از مصدق
۲۷۲	موانع قیام در دوران معاویه
۲۷۵	وضعیت سیاسی - اجتماعی عصر یزید
۲۷۷	ماهیت، انگیزه و علل قیام امام حسین علیه السلام
۲۷۹	پیام دعوت انجمن‌های سیاسی و مذهبی کوفه
۲۸۲	ارزیابی سفر به عراق در گردونه فعالیت‌های سیاسی
۲۸۴	مسئله آگاهی پیشین امام علیه السلام
۲۸۷	برای مطالعه بیشتر
۲۸۷	اسلام دین سلام و صلح
۲۹۰	حضرت فاطمه علیها السلام
۲۹۰	ولادت و ازدواج فاطمه علیها السلام
۳۰۴	پرسش‌ها
۳۰۴	فعالیت‌های علمی
۳۰۴	منابع برای مطالعه بیشتر

منابع و مأخذ

(۳۰۵-۳۲۰)